

## РОЗДІЛ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

### ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ ПРИ ВЧИНЕННІ ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА НАСИЛЬНИЦЬКУ ЗМІНУ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

**Гайворонський О.Ю.,**

*аспірант СК-22 Національної академії  
Служби безпеки України,*

*старший викладач СК № 2 Інституту підготовки  
юридичних кадрів для Служби безпеки України*

*Національного університету «Юридична академія України  
імені Ярослава Мудрого»*

У науковій статті автор розглядає питання злочинного впливу на конституційний лад України, обґрунтовуючи необхідність встановлення механізму вчинення злочину, передбаченого статтею 109 КК України.

**Ключові слова:** предмет злочинного впливу, об'єкт кримінально-правової охорони, конституційний лад.

В научной статье автор рассматривает вопросы преступного воздействия на конституционный строй Украины, обосновывая необходимость установления механизма совершения преступления, предусмотренного статьей 109 УК Украины.

**Ключевые слова:** предмет преступного воздействия, объект уголовно-правовой охраны, конституционный строй.

In scientific article the author considers questions of criminal impact on the constitutional system of Ukraine, proving need to establish the mechanism of the commission a crime provided by the article 109 CC of Ukraine.

**Keywords:** the article of criminal impact, object of a criminal-legal safeguard, constitutional system.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» та пункту 2.3. Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012), конституційний лад є не лише об'єктом національної безпеки України, а й засобом реалізації нагальних завдань політики національної безпеки, тому його належне функціонування об'єктивно зумовлене потребами української держави та суспільства, а злочинні посягання на нього неминуче призводять до заподіяння шкоди не лише державі Україна, а й українському суспільству.

Для правильного оцінювання суспільної небезпеки будь-якого злочину, кваліфікації вчиненого діяння та визначення міри покарання винній особі найважливіше значення має об'єкт злочину. Правильне його визначення має важливе теоретичне і практичне значення. Саме об'єкт дає змогу визначити соціальну суть злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань. Об'єкт має істотне значення також для визначення самого поняття злочину, значною мірою впливає на зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину [1, с. 101].

Проаналізувавши діяльність законодавця щодо криміналізації та декриміналізації діянь, можна дійти висновку, що законодавець бере під охорону кримінального закону тільки найбільш суттєві для особи, суспільства та держави відносини, яким злочинні посягання здатні завдати значної шкоди.

Правильне вирішення питання про об'єкти злочинів набуває найбільш важливого значення під час кваліфікації діянь особи при вчиненні такого особливо тяжкого злочину проти основ національної безпеки України, як дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, що передбачений статтею 109 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Визначення соціальної суті зазначеного вище злочину можливе лише шляхом детального розгляду складових його об'єкта (конституційного ладу) – суспільних відносин, що охороняються статтею 109 КК України, а також встановлення предмету злочинного впливу.

За часів СРСР складі особливо небезпечних зло-

чинів проти держави досліджували Анашкін Г.З., Вікторов Б.А., Волков Б.С., Дмитрів П.С., Єрмакова Л.Д., Картавцев В.С., Карпушин М.П., Рябчук В.М., Смірнов Є.А., Тацій В.Я., Фетисенко К.Г. та інші. У даний час юридичний і правовий аналіз злочинів проти основ національної безпеки України здійснені у роботах Бантишева О.Ф., Бауліна Ю.В., Боровенка В.М., Картавцева В.С., Тація В.Я., Хавронюка М.І., Шамари В.О. Проте, незважаючи на численні наукові праці, з'ясування питання предмету злочинного впливу при вчиненні дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу залишилися дещо позбавленими уваги науковців.

Під час дослідження складу конституційного ладу, як одного з об'єктів злочину, передбаченого статтею 109 КК України, встановити предмет злочинного впливу при його вчиненні, з'ясувати механізм вчинення цього злочину, а також дослідити його значення для об'єктивних і суб'єктивних ознак цього злочину.

Об'єкт злочину – це та суспільно визначена цінність (благо), якій завдається шкода від конкретного злочинного діяння. В теорії кримінального права протягом тривалого часу послідовно відстоюється положення про те, що об'єктом будь-якого злочину є тільки суспільні відносини [2, с. 3].

Доречно звернути увагу, що конституційний лад є найпершим об'єктом, що поставлений законодавцем під охорону не лише І розділу Особливої частини КК України, а й взагалі всього кримінального закону. Здійснюючи захист конституційного ладу, законодавець у диспозиції статті 109 КК України, зокрема, заборонив вчиняти дії з метою насильницької зміни чи повалення цих найважливіших для особи, суспільства і держави суспільних відносин. Правовою підставою охорони конституційного ладу України та криміналізації діянь, що передбачені статтею 109 КК України, є норми статті 5 Конституції України, згідно з якою єдиним джерелом влади в Україні є народ, право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народіві.

Розглядаючи конституційний лад, як об'єкт кримінально-правової охорони, необхідно звернути увагу на те, що Конституція України, закріплюючи конституційний лад, не містить визначення цього поняття. Зазначе-

на обставина встановлена Конституційним Судом України у пункті 4.3 Рішення від 05.10.2005 № 6-рп/2005. Натомість різні визначення поняття «конституційний лад» можна знайти в юридичній літературі.

Так, В.Ф. Погорілко вважав, що конституційний лад — це *система* (розрядка моя) суспільних відносин, передбачених і гарантованих конституцією та законами, прийнятими на її основі і відповідно до неї [3, с. 104]. За своєю суттю, зазначає Ю.С. Шемшученко, конституційний лад являє собою певний *тип* (розрядка моя) конституційно-правових відносин, зумовлений рівнем розвитку суспільства й держави [4, с. 13].

З огляду на те, що у філософській та соціологічній літературі найбільш поширена думка, що складовими суспільних відносин є: носії (суб'єкти) відносин; предмет, з приводу якого існують відносини, або, інакше кажучи, фактори, які визначають факт виникнення та існування такого взаємозв'язку; суспільно значуща діяльність (соціальний зв'язок) як зміст відносин [5, с. 23-29, 63-65], наведені вище визначення не розглядають конституційний лад саме як суспільні відносини, тобто як необхідну умову існування чи запоруку функціонування об'єкта кримінально-правової охорони, тому їх використання при попередженні, виявленні, припиненні та розкритті злочину, передбаченого статтею 109 КК України у формі вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, на нашу думку, потребує врахування позиції вчених, які розглядали конституційний лад у контексті вчинення на нього суспільно небезпечного посягання.

Що стосується об'єкта злочину, передбаченого статтею 109 КК України, то В.Я. Тацій визначає його як суспільні відносини, що забезпечують внутрішню безпеку України, зокрема, захист її конституційного ладу [6, с. 24].

Таке твердження, на нашу думку, може отримати подальшу деталізацію з наступних підстав.

По-перше, перераховані у статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» загрози національній безпеці України у внутрішньополітичній сфері не охоплюють усіх явищ, що здатні завдати шкоди конституційному ладу.

По-друге, звуження, охоронюваних статтею 109 КК України, суспільних відносин до «захисту конституційного ладу», при граматичному тлумаченні зазначеної норми, може призвести до обмеження наявності підстав для відповідальності осіб, які вчиняють дії спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу в інший спосіб, адже безпосередні функції захисту конституційного ладу, відповідно до законів України «Про Конституційний Суд України» та «Службу безпеки України», здійснюють лише судді Конституційного Суду України та співробітники СБ України. У такому разі, вчинення дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу полягало б лише у насильницькому впливі на суб'єктів, які здійснюють захист конституційного ладу (суддів Конституційного Суду України чи співробітників СБ України).

Більш вдало, за нашим переконанням, щодо основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого статтею 109 КК України, є позиція М.І. Хавронюка який зазначає, що ним є встановлений Конституцією і законами України порядок створення і діяльності вищих органів державної влади, порушення якого створює загрозу національній безпеці у політичній сфері. Його додатковим фактативним об'єктом може бути встановлений порядок виконання представниками влади своїх службових повноважень.

Конституційний лад включає встановлені Конституцією України основні засади життєдіяльності людини, суспільства і держави в Україні, складовими яких

є: 1) суверенітет держави (верховенство і самостійність державної влади усередині країни та її незалежність у міжнародних відносинах); 2) форма правління (спосіб організації державної влади, за яким єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України, главою держави — Президент України, вищим органом виконавчої влади - Кабінет Міністрів України і т. ін.); 3) державний устрій (унітарний з відповідним поділом владних повноважень між вищими і центральними та місцевими органами державної влади) та цілісність території; 4) державний режим (демократичний, що зокрема передбачає можливість здійснення народного волевиявлення через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії, гарантії місцевого самоврядування, захист державою прав і свобод людини і громадянина, ґрунтування суспільного життя на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності) [7, с. 222].

Аналогічно в окремих аспектах, відносно поняття «конституційний лад», є позиція авторів коментаря до Кримінального кодексу Російської Федерації, які зазначають, що у зміст цього поняття входять: закріплення форми державної влади; визначення джерела влади та способів здійснення народовладдя; межі дії суверенітету держави; принципи устрою держави; принципи поділу державної влади [8].

Конституційний лад, як зазначають В.С. Картавцев та О.Ф. Бантишев, — це засновані на Конституції України: повновладдя Українського народу як носія і єдиного джерела влади в Україні, суверенітет держави, її територіальна цілісність і недоторканість державних кордонів, демократизм, республіканська форма правління, принципи і форми організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, рівність всіх націй і народностей, права і свободи людини і громадянина, взаємовідносини громадян і держави [9, с. 264].

З огляду на викладене та враховуючи структуру суспільних відносин, вважаємо що визначення конституційного ладу України, як об'єкта кримінально-правової охорони повинно містити:

- суб'єктний склад охоронюваних відносин (народ України та держава);

- предмет, з приводу якого існують відносини (порядок життєдіяльності людини, суспільства та держави в Україні);

- соціальний зв'язок, як зміст відносин (право народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні та обов'язок держави, її органів або посадових осіб, охороняти його, а також заборона узурпації ними зазначеного права).

Зазначений погляд дає підстави визначити конституційний лад як об'єкт кримінально-правової охорони, а саме як визначений народом України, закріплений в Основному Законі й охоронюваний державою, порядок життєдіяльності людини, суспільства та держави в Україні.

Визнання об'єкта кримінально-правової охорони як суспільних відносин, дозволяє чітко визначити предмет злочинного впливу — елемент суспільних відносин, що піддається безпосередньому злочинному впливу і якому, отже, в першу чергу завдається шкода. Тому таким предметом може бути суб'єкт, соціальний зв'язок, а також предмет суспільних відносин. Встановлення предмету злочинного впливу в кожному конкретному злочині полегшує з'ясування «механізму» заподіяння шкоди об'єктові, а також сприяє встановленню характеру і розміру наслідків суспільно небезпечного діяння [2, с. 41].

Існують три різновиди впливу суб'єкта на елементи суспільних відносин, що призводять або можуть призвести до настання суспільно-небезпечних наслідків у

суспільних відносинах, що поставлені законодавцем під охорону кримінального закону.

Так, діючий суб'єкт може:

1) змінити суспільні відносини шляхом впливу на річ, предмет, з приводу якого вони виникли, склалися та існують;

2) змінити суспільні відносини шляхом впливу на тіло учасника суспільних відносин або на його психіку;

3) порушити суспільні відносини шляхом розриву соціального зв'язку, що може виразитись у невиконанні суб'єктом відносин соціального обов'язку (злочинна бездіяльність), виключенні суб'єктом відносин себе з цієї системи відносин (неправомірна зміна свого соціального статусу) або виданні посадовою особою неправомірного акту [10, с. 160, 178-179].

З огляду на конструкцію та формулювання диспозицій частин 1-3 статті 109 КК України попередньо можна дійти висновку, що в залежності від форм вчинення цього злочину предметом злочинного впливу у цих суспільних відносинах може бути будь-який елемент конституційного ладу, як суспільних відносин, за умови, що діяння вчинене саме з метою його насильницької зміни чи повалення, адже з об'єктивної сторони злочинні дії, об'єктом яких є конституційний лад України, може бути виражений у восьми формах: 1) дії спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу; 2) дії спрямовані на насильницьке повалення конституційного ладу; 3) змова про вчинення дій спрямованих на насильницьку зміну конституційного ладу; 4) змова про вчинення дій спрямованих на насильницьке повалення конституційного ладу; 5) публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу; 6) публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу; 7) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу; 8) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу. Разом з тим, остаточне визначення предмету злочинного впливу при вчиненні дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу зумовлює потребу у розгляді кожної складової цих суспільних відносин, що поставлені законодавцем під охорону статті 109 КК України.

З метою визначення предмету злочинного впливу, пропонуємо окремо розглянути кожний з елементів конституційного ладу, як об'єкта кримінально-правової охорони.

Злочинний вплив на суб'єктний склад конституційного ладу

У філософській та юридичній літературі визнано, що до складу будь-яких суспільних відносин входять їх суб'єкти (учасники відносин). Безсуб'єктних відносин у реальності не існує. Якщо немає учасників відносин, то очевидно не існує і самих відносин, які завжди становлять певний соціальний зв'язок між учасниками [2, с. 13].

Аналіз конституційного ладу як об'єкта кримінально-правової охорони свідчить про те, що суб'єктами у цих суспільних відносинах є народ України, який представлений особами, котрі мають право голосу в Україні – виборцями, та держава.

Так, відповідно до статті 5 Основного Закону України виключно народом належить право визначати і змінювати конституційний лад в Україні, яке не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Крім того, Конституційним Судом України у підпункті 4.4 Рішення від 05.10.2005 № 6-рп/2005 встановлено, що Конституція України забороняє узурпацію належного виключно народом права визначати і змінювати конституційний лад в Україні державою, її органами або посадовими особами. Узурпація означає, зокрема,

привласнення переліченими суб'єктами права, яке передусім належить народові, вносити зміни до Конституції України у спосіб, який порушує порядок, визначений розділом XIII чинного Основного Закону України, в тому числі усунення народу від реалізації його права визначати і змінювати конституційний лад в Україні. Тому будь-які дії держави, її органів або посадових осіб, що призводять до узурпації права визначати і змінювати конституційний лад в Україні, яке належить виключно народові, є неконституційними і незаконними.

Таким чином, народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні визначає конституційний лад в країні, а держава забезпечує втілення й охорону встановленого народом порядку життєдіяльності людини, суспільства та держави в Україні.

Коментуючи статтю 109 КК України В.Я. Тацій зазначає, що загальною ознакою всіх цих дій є їх спрямованість на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, тобто із застосуванням фізичного або психічного насильства до представників державної влади, осіб що виконують функцію її охорони, або осіб, що перешкоджають вчиненню таких дій [11, с. 317].

Зазначена позиція, на нашу думку, дещо звужує коло суб'єктів конституційного ладу, які можуть виступати предметом злочинного впливу при вчиненні злочину, передбаченого статтею 109 КК України з наступних підстав.

По-перше, ставлячи під охорону кримінального закону конституційний лад, законодавець взагалі заборонив вчиняти будь-які дії з метою насильницької зміни чи повалення цього об'єкта кримінально-правової охорони, а не лише утриматися від посягання на його суб'єктів.

По-друге, формулювання диспозицій частин 1-3 статті 109 КК України прямо не окреслює коло суб'єктів конституційного ладу на яких може бути спрямований злочинний вплив.

По-третє, вчинення цього злочину у таких формах як «змова про вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну конституційного ладу», «змова про вчинення дій, спрямованих на повалення конституційного ладу», «публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу», «публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу», «розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу» та «розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу», з об'єктивної сторони, не виражаються у застосуванні фізичного або психічного насильства до представників державної влади, осіб що виконують функцію її охорони, або осіб, що перешкоджають вчиненню таких дій.

По-четверте, існує точка зору, що шкода об'єктові злочину може бути завдана й іншими способами впливу, зокрема на психіку суб'єкта відносин. Цей вплив може полягати в уведенні його (суб'єкта відносин – прим. автора) в оману, у переконанні в будь-чому, в повідомленні фактів, що не відповідають дійсності.

Такого роду вплив на суб'єкт відносин можна назвати інформаційним, оскільки він зазвичай полягає у повідомленні суб'єкту відносин різного роду відомостей.

В результаті злочинного впливу на психіку суб'єкта суспільні відносини змінюються наступними діями самого суб'єкта відносин, фактом доведення до відома суб'єкта відносин певних відомостей або іншими діями, що направлені на свідомість суб'єкта відносин [10, с. 171-172].

Слід зазначити, що відповідно до статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України», на сучасному етапі основною реальною і потенційною загрозою національній безпеці України та стабільності в суспільстві є, зокрема, намагання маніпулювати сус-

пільною свідомістю.

Маніпуляція – спосіб панування шляхом духовного впливу на людей через програмування їх поведінки. Цей вплив спрямований на психічні структури людини, здійснюється приховано та має своїм завданням зміну думок, спонукань та цілей людей у потрібному волюнтаризмі засобів маніпуляції напрямку [12, с. 20].

Зазначений спосіб панування здійснюється шляхом психічного впливу на свідомість людини завдяки застосуванню таких основних прийомів як мова викладення відомостей, емоційність, сенсаційність, терміновість, повторювання або дроблення інформації, вилучення інформації з контексту, тоталітаризм джерела повідомлення, тоталітаризм рішення, змішування інформації та думки, використання авторитету, активізація стереотипів, некогерентність висловлювань. Такий вплив може бути здійснений через усі засоби масової інформації, мережу Інтернет, навчальні заклади і т. ін. [12, с. 434-437].

Так, в результаті злочинного впливу винного на психіку виборців або осіб, які отримують право голосу у майбутньому, конституційний лад в Україні може бути визначений (змінений) без певних засад життєдіяльності суспільства, держави і людини в Україні або взагалі повалений.

Отже, злочин, передбачений частиною 1 статті 109 КК України, може бути вчинений, зокрема, шляхом здійснення, з метою повалення конституційного ладу, незаконного інформаційного психічного впливу (маніпуляції свідомістю) на виборців в Україні або на осіб, які отримують право голосу у майбутньому.

Беручи до уваги викладене, предметом злочинного впливу при вчиненні дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу можуть виступати не лише представники державної влади, особи які виконують функцію її охорони, або особи, які перешкоджають вчиненню таких дій, а й виборці та особи, які отримують право голосу у майбутньому.

Злочинний вплив на предмет конституційного ладу

Предметом суспільних відносин називають усе те, з приводу чого існують ці відносини. Усі суспільні відносини залежно від особливостей їх предмета поділяються на дві групи – матеріальні і нематеріальні [1, с. 91].

У нематеріальних відносинах функції предмета виконують не речі матеріального світу, а інші соціальні цінності (наприклад, державна влада або духовні блага). Як предмет нематеріальних відносин може виступати діяльність яких-небудь установ або інші суспільні відносини [2, с. 27].

Аналіз конституційного ладу, як об'єкта кримінально-правової охорони, свідчить про те, що законодавець статтею 109 КК України охороняє нематеріальні відносини, функції предмету у яких виконують такі соціальні цінності як визначені Українським народом: суверенітет України, її форма правління, державний устрій та цілісність території, а також політичний режим.

Під час розгляду способів злочинного впливу на суспільні відносини слід мати на увазі, що не будь-який вплив на людину або річ (матеріальний об'єкт) має кримінально-правове значення. Кримінально карним визнається лише такий вплив, який в силу особливих властивостей охоронюваного кримінальним законом об'єкта завдає суспільно небезпечної шкоди або створює загрозу спричинення такої шкоди.

Беручи до уваги специфіку предмету суспільних відносин, що поставлені під охорону статті 109 КК України, а також віднесення законодавцем цього злочину до злочинів з формальним складом, а також те, що суверенітет України, її форма правління, державний устрій та цілісність території, політичний режим, у першу чергу та безпосередньо не наражаються на злочинний вплив,

то вони у цьому злочині предметом злочинного впливу не виступають.

Злочинний вплив на соціальний зв'язок конституційного ладу

Обов'язковим структурним елементом будь-яких суспільних відносин є соціальний зв'язок, який в юридичній літературі розглядається як зміст цих відносин. Саме в суспільному зв'язку суспільні відносини проявляють свою сутність і основні властивості. Тому правильне визначення сутності соціального зв'язку дозволяє визначити об'єкт, якому завдано шкоду.

Важлива ознака такого соціального зв'язку – обов'язок певної поведінки взаємопов'язаних, взаємодіючих суб'єктів. Обов'язок такої поведінки обумовлений головним чином тим, що в ньому зацікавлені як окремі особи, так і все суспільство. Тому обов'язок такої поведінки в суспільно корисних соціальних зв'язках «закріплюється у соціальній нормі, що є велінням, виробленим масовим багаторазово повторюваним відношенням й закріпленим у вигляді правила». Оскільки такі вимоги до певної поведінки усвідомлюються людьми і сприймаються як бажані більшістю з них, то це і обумовлює вчинки людей відповідно до них, сприяє виробленню певних зразків, бажаних форм поведінки людей у суспільстві. Тому що держава і суспільство зацікавлені в закріпленні, розвитку і охороні таких форм поведінки (взаємодії), то багато з них піддаються правовому регулюванню, інші ставляться під правову охорону [2, с. 43].

Ушкодження суспільних відносин шляхом розриву соціального зв'язку має певні особливості. Перш за все при цьому винний не здійснює безпосереднього впливу ані на суб'єкт відносин, ані на його предмет. Крім того, у багатьох випадках винна особа є одночасно й суб'єктом змінюваних нею відносин [10, с. 178-179].

Соціальний зв'язок може бути розірваний шляхом:

- невиконання суб'єктом відносин свого соціального обов'язку (злочинна бездіяльність);
- виключення суб'єктом відносин себе з цієї системи відносин (неправомірні зміна свого соціального статусу).

Аналіз частини 3 статті 109 КК України вказує на можливість вчинення цього злочину у формі публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу особою, яка є представником влади, тобто шляхом розірвання останнього соціального зв'язку, - невиконання суб'єктом відносин свого соціального обов'язку, передбаченого як загальною нормою - частиною другою статті 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, так і визначеними посадовими (службовими) обов'язками конкретного представника влади за певною посадою.

Беручи до уваги викладене, предметом злочинного впливу при вчиненні дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу є суб'єкти суспільних відносин, як складова об'єкта злочину, - представники державної влади, особи що виконують функцію її охорони або перешкоджають вчиненню таких дій, виборці та особи, які отримують право голосу в Україні у майбутньому. Разом з тим, при вчиненні цього злочину у формі публічних закликів представника влади до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, а також розповсюдження ним матеріалів із закликами про вчинення таких дій, предметом злочинного впливу є соціальний зв'язок.

Отже, встановлення предмету злочинного впливу при вчиненні злочину, передбаченого статтею 109 КК України, не лише дозволило визначити соціальну

сутність цього злочину, що полягає у протиправному впливі на суб'єктів конституційного ладу або розірванні представником влади соціального зв'язку, а й значною мірою посприяло встановленню механізму завдання шкоди його об'єкту. Крім того, визначення цих елементів конституційного ладу, що піддаються безпосередньому злочинному впливу і яким в першу чергу завдається шкода, сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню всіх обставин справи та

дозволяє детальніше викласти коло відомостей, що підлягають відображенню у повідомленні про підозру й обвинувальному акті відповідно до статей 277 та 291 Кримінального процесуального кодексу України в частині викладення змісту підозри та фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.; За ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-є вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 469 с.
2. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навч. посібник. – Харків, УкрЮА, 1994. – 76 с.
3. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. проф. В.Ф. Погорілка. — К.: Наукова думка; Прецедент, 2006.
4. Конституційне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т. - т. 2 / За заг. редакцією Ю.С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008.
5. Дроздов А.В. Человек и общественные отношения. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1966.
6. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. та доповн. - Х.: Право, 2010. – 608 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка.- К.: Атіка, 2005.- 1064 с.
8. Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации (постатейный, под ред. В.М. Лебедева, издание третье, дополненное и исправленное, Издательство "Юрайт", 2004).
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
10. Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления. – Издание профессора Малинина, Спб., 2005. – 798 с.
11. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар/ Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Вид. третє, переробл. та доповн. - Х.: ТОВ «Одісей», 2007. – 1184 с.
12. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. – К.: Оріяни, 2000. – 448 с.